

AZ ELSŐDLEGES
ÁLLAMKELETKEZÉS
KÉRDÉSÉHEZ.

ÁLLAMTUDORI ÉRTEKEZÉS.

IRTA

TELEKI PÁL GRÓF.

BUDAPEST.

1903.

A természettudományok által az utolsó ötven év alatt elért nagy vívmányok más tudományágak fejlődésére is nagy hatást kellett, hogy gyakoroljanak, hiszen ezen eredmények egészen új világnézletet teremtettek. Annál különösebb, hogy az államtudományok ezen oly fontos és nagy anyaggal bíró tudományág terén még ma is számos oly nézettel találkozunk, melyek homlokegyenest ellenkeznek a természettudományok által világosan bebizonyított tényekkel, sőt sokszor írójuknak a természettudományok leg-
elemibb kérdéseiben való járatlanságát árulják el.

«Wir müssen es mit Beschämung gestehen, —
valla be Bluntschli — die neuere Staatswissenschaft hat nicht bloss zuweilen unnatürliche und unbrauchbare Staatsideen ausgesprochen und dadurch zu gefährlichen und verderblichen Handlungen verleitet, sie hat auch durch Ausprägung und Ausbreitung falscher Staatsbegriffe Verwirrung gestiftet und an vielem Unheile

eine geistige Mitschuld auf sich geladen.»¹ S ha egyrészt káros következményeket vontak maguk után az állam mibenlétének meghatározására irányuló eme törekvések, másrészt számos meddő, lehetetlen hypothezist is hoztak létre.

Az államot majd mint önczél,² az emberi eszme megvalósítóját, majd mint önálló személyiséget,³ a benne élő emberektől független, különálló szervezetet⁴ állítják oda. Mindezen elméletek kritikai tárgyalásába bocsátkozni, el-
térítene célunktól.

Hogy az állam mibenlétéről tiszta fogalmat alkothassunk, föltétlenül szükséges ismernünk annak keletkezését és fejlődését, s így az elsődleges vagy primär államkeletkezés kérdése, mely az első emberi közületek létrejöttének s az államok ezekből való kifejlődésének mikéntjével foglalkozik, az államtudományok egyik legfontosabb s következményeiben döntő befolyású kérdésévé válik.

Ezzel a kérdéssel az ókortól időnkig sokan foglalkoztak és a legkülönbözőbb conclusiókra

¹ Idézve: Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. 308. old.

² Kuncz: «Nemzetállam» 8. §.

³ Pld. Bluntschli, Gierke, stb.

⁴ Stein: «Handb. d. Verwaltungslehre» 12. old.; Humboldt Vilm., idézve: Bastian «Der Völkergedanke.» 20. ol

jutottak. Ma leginkább két ellentétes felfogás¹ körül csoportosulnak, az egyik a czélszerűségi vagy belátásos iskola, a másik az ösztönszerűségi. Az első szerint az államot azért alkották az emberek, mert belátták, hogy államilag szervezve szükségletüket jobban elégíthetik ki. Ez az elmélet leginkább néprajzi adatokra támaszkodik, melyeket azonban, mint még alább lesz alkalmam bővebben kifejteni, igen szigorú bírálat után s akkor is csak kiegészítésképpen szabad őskori fejlemények megvilágítására használnunk. Tisztán ezek alapján magyarázni az egész fejlődési folyamatot nem lehet. «Es ist ja ganz unmöglich, die verschiedenen Stufen der Gesittung, die wir bei den Völkern der Erde finden, nun einfach auf einander zu setzen und so ein klares Bild der ganzen Menschheitsgeschichte zu gewinnen.»² Későbbi idők magyarázatára a belátásos elmélet alkalmas, de ott sem öntudatos az a belátás; a legelső közületek létrejöttét a belátásos iskola képtelen megmagyarázni, mert «states are not made, but

¹ Dr. Pikler Gyula: «A jog keletkezéséről és fejlődéséről» 1. old.

² Dr. Heinrich Schurtz: «Altersklassen und Männerbünde.» 8. old.

grow.»¹ Az ösztönszerüségi iskola az eredeti társulási hajlamban (Comte) keresi a primär közületek létrehozóját, de a társulási hajlam eredete nyílt kérdés marad. Erre Beöthy Leó, kitünő tudósunk, úgy igyekszik megfelelni, hogy az ősembereknél a társulás iránti rokonszenv, illetve ellenszenvnek különböző fokait tételezi fel, s a nagyobb társulási hajlam növelvén a megmaradás valószínűségét «természetes kiválasztást eszközölt,» s a faj nemzedékről nemzedékre mind hajlandóbb lett a társulásra.² Így magyarázva az ösztönszerüségi iskola tana mindenestre jobban megközelíti a valószínűséget, de mégis csak fölületes megfejtése marad az elsődleges államkeletkezés kérdésének. Mind-ezen iskolák nem vették eléggé tekintetbe a természettudományok, főleg az anthropologia vívmányait, nem ismerték fel a szoros összefüggést, melyet az állati fejlődési lánczolat legkimagaslóbb tagja, az államalkotó ember, mint összekötő kapocs, természet- és államtudományok közt létesít. A primär közületek keletke-

¹ Seeley J. R.: «Introduction to political science.» 20. old.

² Beöthy Leó: «A társadalmi fejlődés kezdetei.» I. 287. old.

zése szorosán összefügg az embernek az állatvilágból való kiválásával és csak, ha ennek minden körülményeit tekintetbe vesszük, foglalkozhatunk a közületek, az állam keletkezésének kérdésével. «Man muss vor Allem nach den grossen, dauernden Kräften und Bedingungen suchen, die der Geschichte der Menschheit zu Grunde liegen und immer wieder bestimmend hervortreten; dann erst wird es möglich sein, auch die Geschichte jedes einzelnen Bruchteils der Menschheit in ihrem Wesen und in ihrer wahren Bedeutung für das Ganze zu würdigen» ...¹

¹ H. Schurtz: «Altersklassen und Männerbünde»
9. old.

Ma, a midőn már nem hypothezis többé, hogy az ember az állatokkal együtt hosszantartó fejlődés eredménye s nem keletkezett egyszerre olyanná, a milyen jelenleg, senki sem fog kétkedni Starcke szavaiban: «Eine andere Folge von der Annahme einer fließenden Grenze zwischen Thier und Mensch können wir noch anführen. Wir haben keine Ursache menschliches gesellschaftliches Leben als eine Neubildung zu betrachten. Nicht nur dieselben psychischen Kräfte, welche den gesellschaftlichen Menschen beherrschen, beherrschen auch das gesellschaftliche Thier; die Wahrscheinlichkeit veranlasst uns auch anzunehmen, dass die primitiven menschlichen Gemeinschaften auf den thierischen ruhen. Da der Mensch in vielen Beziehungen nur das weiter fortbildet, was durch die thierische Erfahrung gewonnen ist, wird er vermutlich auch die socialen Erfahrungen der Thiere als die feste Grundlage seines Empor-

steigens benutzen. Nach der primitiven menschlichen Gemeinschaft zu fragen, hat keinen andern Sinn, als der Continuität zwischen Thier und Mensch in ihren socialen Beziehungen nachzuspüren.»¹⁻²

Hogy valamely állatfaj közületi vagy magános életet él-e, az attól függ, hogy melyik életmód biztosítja jobban fenmaradását. A közületi, társas élet is egyike az ön- és a fajfentartás számos eszközeinek, melyet az élő lények fejlődése során a létért való küzdelem hoz létre. Találunk csoportokban élő alsóbbrendű állatokat, sőt növényeket is, de sokszor még többfajbéli állatok is csoportokká egyesülnek.³⁻⁴ Ezen csoportok ismét keletkezhetnek különböző okokból, majd a táplálék könnyebb megszerzéséért, majd nagyobb biztonság elérésére, úgy hogy sokszor

¹ Starcke: «Die primitive Familie.» 9. old.

² Ugyanerre nézve lásd Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 296. old., Darwin-Carus: «Die Abstammung des Menschen.» 143. és köv. old., Ammon: «Die Gesellschaftsordnung.» 14. és köv. old.

³ Darwin-Carus: «Die Abstammung des Menschen.» 110. old.

⁴ Aug. Weismann: «Vorträge über Descendenztheorie.» 182. old., Ratzel: «Die Erde und das Leben.» II. köt. 365. old.

csatlakozik egy gyöngébb faj egy erősebbhez.¹ De a közületek keletkezésének van egy általánosabb, a faj fentartására irányuló tevékenységből keletkezett módja. Kiindulási pontja a nemek szétválása, differenczialódása, a fajfentartás munkájának a nemek közt való megosztása.²

Mint a hogy minden munkamegosztás ismét munkaegyesítést kíván, úgy itt is két egyed szükségeltetett már a faj további szaporítására. Csak nemi munkamegosztás képesíthette a fajt további tökéletesedésre és nemesedésre.³ A szaporodás szüksége itt már közületeket hoz létre, ha egyelőre csupán minimális, két tagból állókat is, de evvel meg van téve az első lépés a családalapítás felé, minthogy csupán ezen időleges közületek állandósítására van szükség, hogy valóságos család jöhessen létre.⁴ Korántsem akarom mondani, hogy az összes magasabbrendű

¹ Pld. A seregélyek a varjúkhoz.

² Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 297. old.

³ Leuckart R.: «Ueber den Polymorphismus der Individuen oder die Erscheinung der Arbeitstheilung in der Natur»; Häckel: «Ueber Arbeitstheilung in Natur- und Menschenleben.» Vortrag 17/XII. 1868.

⁴ Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 153., 298. és köv. old.

állatok közületei tisztán családi alapon keletkeztek; sőt ellenkezőleg, a hol ez állatok nagyobb csoportokban élnek, ott más számos körülmény is közrejátszott e csoportos életmod létrejöttéhez és kifejlődéséhez. A damárák marháira nézve — mint Galton írja — előnyös, ha nagy csordákban élnek, mert míg a legtöbb egyed legeléssel, pihenéssel vagy kérődzéssel van elfoglalva, addig mindig van néhány, mely fentartott fejfelügyel.¹ Nagy befolyással van a közületek létesülésére és nagyságára, hogy valamely állatfaj egy- vagy többnejűségben él-e. Az utóbbiak gyakrabban és nagyobb csapatokat alkotnak,² melyekben aztán az erős hímek átveszik a vezetést és a többiek védelmét. Itt már látjuk az erők összegezését, a gyöngék és kicsinyek megélhetésének biztosítását, sőt már a főnöki hatalom csiráit is.³ És itten is már utalhatok egy alább kifejtendő tárgyra, a fő-

¹ Ammon: («Die Gesellschaftsordnung» 19—28. old) a társas ösztön s társas élet különböző fokait igen ügyesen fejti ki a tömeghatástól az egyedek socialis tevékenységének, majd innen maguknak az egyedeknek differenciálódásáig.

² Schurtz: «Altersklassen und Männerbünde» 19—11. old.

³ Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 259. és 299. old.

női hatalomnak a nyers erő alapján, hallgatólagos beleegyezés¹ mellett való keletkezésére. Igen szép példáját a fent említett közületeknek látjuk a páviánoknál.² Ugyanily közületekben él a gorilla, melyeket mindig a legerősebb hím vezet³ s a vezérségért sokszor elkeseredett harcz folyik, ha a fiatal hímek felnőnek. Hasonló társas életmódot tapasztaltak a siamangnál. A csimpánz is, mely rendszeren ugyan csak kis családokban él, gyakran verődik össze nagyobb csapatokba. Az emberszabású majmok közül a vau-vau és az orang-utan élnek legmagányosabb életet. Családosan találhatók leginkább, a vén hímek azonban teljesen egyedül barangolnak.⁴

¹ Ammon: (id. mű 25. old.) szerint a korábbi kőkorszak vadásznépeinél nem igen lehetett a társasélet fejlettebb, mint Afrika vad marhacsordáinál. Egy-egy néha kitüntette magát, de ez állandóbb hatalomra nem vezetett. (z talán kissé túlzott felfogás, de érdekes világot vet a kérdésre.)

² Brehm: «Thierleben» I. köt. 146. és köv. old. Darwin-Carus: «Abstammung des Menschen» III. old. Rauber id. mű 273. és köv. old.

³ Huxley: «Zeugnisse für die Stellung des Menschen in der Natur.»

⁴ Az emberszabású majmok közületeiről, melyekre ezen fajoknak az emberrel való közeli rokonságuk

Bővebben óhajtottam volna foglalkozni az állatok közületi életével, de mindazt, a mi fontos, egy értekezés szűk keretén belül nem lehetett volna elmondani. Ha valaki bővebben akar tájékozódni, modern állattani leiró művekben, főleg Brehm világhírű művében,¹ számos fölvilágosítást s az állatok közületi, társas és családi életének sok bizonyítékát fogja találni, sőt oly állati közületekkel is fog megismerkedni, melyek sokkal erősebb kötelékekkel fűzvék egybe, mint némely kezdetleges emberi közületek.²⁻³ A társas ösztön a legkülönbözőbb állatfajoknál mutatkozik tekintet nélkül más

miatt tértem ki bővebben, lásd többek közt: Hartmann-Thirring: «Emberszabású majmok» 193—214, old., Brehm: «Thierleben» I. köt. 45—101. oldal, Westermarck: «Geschichte der menschlichen Ehe» 6—7. old.

¹ Mely jelenleg legkitünőbb zoologusaink tollából magyarul is megjelenik.

² Starcke: «Die primitive Familie» 10. old.

³ A «közületek» szó talán többször fordul elő, mint az értekezés külalakjára való tekintettel kellene. Oka, hogy az «állam» szó itt még nem alkalmazható, míg a «társadalom», ha a primitív fokokon még nem igen választható is el az állam csiráit képező közületektől rövid idő múlva egészen más — csupán érintkezési alapokon nyugvó csoportot jelent.

tulajdonságokra vagy az illető fajok szellemi fejlettségi fokára.¹ Schurtz² kifejti, hogy a nemi, illetve családi kapcsolatoknak semmi közük sincs a tulajdonképeni társas alakulásokhoz s ezt avval bizonyítja, hogy a hol a táplálkozási viszonyok nem engedik, ott ezen, csak a pázás idejére keletkező minimális csoportokból sohasem fejlődnek ki nagyobb közületek. Majd így folytatja: «Wie wenig im Grunde die geschlechtlichen Verbindungen mit dem eigentlichen Gesellschaftswesen zu thun haben, beweisen zahlreiche Vertreter jener niedersten Tiergattungen, die sich, wie manche Polypen, überhaupt nicht geschlechtlich fortpflanzen, sondern sich durch Spaltung und Knospung vermehren, die aber in ihrer Art dennoch sehr entwickelte gesellschaftliche Gruppen bilden.»³ Tételét azonkívül a nemi ösztön összeütkezéséből is igyekszik bebizonyítani. «In der menschlichen Gesellschaft ist der Kampf gegen die unverhüllten Äusserungen des Geschlechtstriebes, die als Störungen des socialen Gleichgewichts erkannt werden, eine immer wiederkehrende

¹ Schurtz : «Altersklassen u. Männerbünde» 19. old.

² Id. mű 19. és 20. old.

³ Ugyanott 20. old.

Erscheinung, die schon auf den niedersten Stufen der Kultur kenntlich genug hervortritt.»¹ Ez nem érv, mert a mit Schurtz itt a nemi ösztön burkolatlan megnyilatkozásának mond, azok a nemi ösztön túlkapásai, kicsapongásai, melyeket a helyes és normalis irányú, család-alapításhoz vezető nemi érintkezéssel identifikálnunk nem szabad, mert azok ép annyira ellenségei ennek, mint a magasabb rendű közületeknek. A mi pedig másik két érvét illeti, azok csak azt bizonyítják, hogy vannak más körülmények is, melyek a társasélet keletkezését előmozdítják, valamint olyanok, melyek annak — csakhogy nemcsak családi, de bárminő alapon való — keletkezését meggátolják. S épen ezért nem zárják ki nagyobb közületeknek családi alapon való keletkezését. Különben Schurtz különös ellentmondásba jön sajátmagával, midőn egy másik művében² azt mondja, hogy a nemeknek kölcsönös s a gyermekeknek és szülőknek kölcsönös szeretete nélkül nem jöhet létre társasélet.

Mint fentebb említettem, a nemek differen-

¹ Schurtz: «Altersklassen und Männerbünde.» 20. oldal.

² Schurtz: «Urgeschichte der Kultur.» 18. old.

cialódása után csak ezen minimális közületek állandósítására volt szükség, hogy család keletkezhessek. Nagyban előmozdította ezt az a körülmény, hogy minél magasabbrendű valamely faj, rendszerint annál kevesebb utódnak ad életet, de annál tovább is maradnak azok anyjukra utalva. Az embernél ez az idő a leg-hosszabbra nyúlik¹ és mivel az embernek szellemi képességei és emlékezőtchetsége — melylyel mindenkor fel bírja ismerni szüleit — sokkal fejlettebbek már az állatokénál, a szülőkre utaltság állapotának meghosszabbodása nem maradhatott befolyás nélkül az emberi család helyi és szellemi összefüggésére.²

A magasabbrendű fajok lassan fejlődő gyermekeinek gyámoltalansága tehát egyrészt maradandó viszonyt létesít anya és gyermek közt, másrészt azonban ezek és az atya közt is, kinek védelmére és támogatására a család rá-szorul. És mindenesetre az ily családok, közületek fenmaradása jobban biztosítva van, mint a magányos életű egyedeké s így természetes kiválogatódás által mindig a közületi életre leg-

¹ Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. kót. 320. old.

² Ugyanott.

inkább hajlandó egyedek fognak szaporodni s ezen tulajdonságot mindig növelve fogják utódaikra átörökíteni, s így keletkeznek a családból nagyobb közületek, ott hol más körülmények nem gördítenek akadályokat e természetes fejlődés elé és csak ott, a hol a társas vagy családi élet tényleg jobban biztosítja az egyedek fenmaradását. S ezért méltán csatlakozhatunk Schurtzhoz, mondva: «Die Geselligkeit ist eine im Kampfe ums Dasein von vielen Tierarten erworbene Waffe, von der aber keineswegs alle Tiere Gebrauch machen.»¹

¹ Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 19. old.

Az eddigiekben kimutattam, hogy közületi élet — különböző körülmények befolyása által — mint a létért való küzdelemben az érvényesülés egyik eszköze, számos, egészen különböző rendekhez tartozó, különböző fejlettségi fokon álló állatfajnál keletkezett. Igyekeztem továbbá kimutatni, hogy a hol a nemek differenciálódása által nemi és családi élet kezdődik, ott nagyobbára ezen családi alapon épülnek fel a nagyobb, tagozottabb közületek, s ez a fejlődés menete a magasabbrendű állatoknál, leginkább az emberhez oly közel álló anthropomorph majmoknál. A társasélet legelső csirájának keletkezését és annak okait ma még nem tudja a biologia magyarázni, de mindenesetre a legkisebb hajlandóság is elég volt, hogy a létért való küzdelem továbbfejlessze és egyik hatalmas eszközévé tegye. Az első lépések mindenesetre nagyon régen történtek, főleg azon fajok-

nál, melyek ma rendszeresen szervezett nagy közületeket alkotnak, így az embernél is.

Az ember a fejlődés azon fokán, melyen joggal nevezhetjük embernek, már társas lény kellett, hogy legyen. Ezen időpont meghatározása ugyan lehetetlen, mert az embernek minden tulajdonsága, értelme, nyelve, vallása fejlődött s az egyenes járást — ezt a sokaktól ajánlott megkülönböztetési jelt — sem egyszerre sajátította el, mégis a társasélet korábbi keletű, mert nélküle a nyelv és vallás legelemibb kezdetei sem jöhettek volna létre.¹ Ezt a tételt megerősíti még az, hogy az ember mindenütt csak mint társas lény található.² Kérdéses, vajjon igaza van-e Beöthynek,³ hogy: «Egyben megegyezik lényegileg és időszakilag a legkülönbözőbb társadalmak fejlődése és ez a kiindulási pont.» Starcke⁴ mindenesetre ellentmond neki, s azt állítja, hogy az emberi nem történelme egymástól elválasztott csoportok

¹ Rauber: «Urgesch. d. Menschen.» II. k. 268. old. és I. k. VIII. old.

² Waitz: «Anthropologie der Naturvölker.» I. köt. 318. old.

³ Beöthy: «A társadalmi fejlődés kezdetei.» I. köt. 6. old.

⁴ Starcke: «Die primitive Familie.» 5—9. old.

többségéből indul ki s a kezdetek egyöntetűsége ezáltal legalább is kétségessé válik.¹ De bármint legyen is, a közületi életnek az embernél és a rokon fajoknál való általános elterjedtsége mindenesetre a mellett bizonyít, hogy az ember már társas lény volt, miden emberré lett. Ma az ember mindenütt föltétlenül társas lény, szellemi és testi kifejlődéséhez egyaránt szüksége lévén embertársaira, s a társaséletből kiragadva, teljesen állatias állapotba süllyed vissza.

Rauber erre nézve számos példát említ,² melyek bizonyítják, hogy ily esetekben a beszélőképesség rendszerint teljesen, a szellemi képességek is nagyrészt, sőt sokszor az egyenes járás is elvesznek.

«Die Enwicklung vollzieht sich in der menschlichen Gemeinschaft. Sie kann sich nur in der Gemeinschaft vollziehen; denn nur in der Gemeinschaft liegen die Bildungskeime, die durch

¹ Rauber («Urgesch. d. Menschen.» II. k. 122. old.) az emberi nem monogenismusa mellett foglal állást, mi Beöthy tanítását erősítené meg. Véleménye mellett felhossa Lamarckot, Darwint, Müllert és Humboldtot.

² Rauber: «Urgesch. d. Menschen.» II. köt. 284—285. old.

die potenzierte Thätigkeit der Vielen hervorge-
lockt werden.»¹ De az emberi fejlődés körülmé-
nyei bonyolultak.² A vallás, a házasság, a jog, a
szellemi képességek mind fejlődnek³ és kölcsön-
hatásuk új lendületet ad a fejlődésnek és be-
folyásolja a társas és közületi életet. Ezért oly
nehéz az emberi közületek fejlődését kikutatni és
ezért lehetetlen azt az egyöntetűség szűk korlátai
közé szorítani; a helyi viszonyok, az egyedek
képességei és egyénisége, sokszor véletlen körülmé-
nyek is mindenütt más irányt adtak e fejlő-
désnek.

«Da die Religion die höchsten Fragen des Men-
schen zu befriedigen sucht, hat sie in der Folge
zu jeder Zeit in der Staatengeschichte eine be-
deutungsvolle Rolle gespielt und sehr oft auch
die Richtungen angegeben, nach welchen die
Staatengeschichte sich vollzog.»⁴ Fontos szerepet
játsszik a vallás a másodlagos államkeletkezés te-

¹ Dr. V. Kohler: «Grundbegriffe einer Entwick-
lungsgeschichte d. Menschheit.» (Helmolt: «Weltgeschichte.»
I. k. 49. old.).

² Starcke: «Die primitive Familie.» 3. old.

³ Lubbock-Passow: «Entstehung der Civilisation.»
2. és 168. old.

⁴ Rauber: «Urgeschichte d. Menschen.» II. köt.
268—9. old.

rén,¹⁻² de a kezdetleges államfejlődésre gyakorolt befolyását sem szabad kicsinyelni, mert a vallás irányítja az egyedek cselekvését és a tömeg gondolkodását egyaránt és ezekből alakul meg a közületi élet. A család mellett — mondja Seeley — a vallás az, mely a legerősebb kapcsolatot létesíti az emberek közt és emeli a családi összetartást is. «The family influence and the religious influence operate side by side.»³⁻⁴

A tulajdon s a vele összefüggésben levő jogok kifejlődése is az államalakulásra befolyást gyakorló tényezők egyik legfontosabbika. Tulajdont mindenütt találunk, nemcsak állandóan letelepedett népeknél, de vadász és nomád népeknél is, legalább is közös tulajdont, mely vadászterületekre és legelőkre vonatkozik.⁵ A közületi élet kezdetén Post szerint⁶ nem léte-

¹ Seeley: «Introduction to political science.» 62. és köv. old.

² Például az Islam, az Angol törzsek. (L. Seeley ugyanott.)

³ Seeley: «Introduction to polit. science.» 64—5. old

⁴ Lásd erre nézve Waitz: «Anthropologie der Naturvölker.» I. k. 454. old.

⁵ Waitz: «Anthropologie der Naturvölker.» I. köt. 318. old.

⁶ Alb. Herm. Post: «Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit und die Entstehung der Ehe.» 114. old.

zett egyéni tulajdon, s ez későbbi időben is előbb csak az ingókra nézve keletkezik, míg minden ingatlan a közvé. Így van ez legalább is a már megtelepült népeknél, míg vadászok és nomádoknál földtulajdonról nem szólhatunk, csupán körülhatárolt vadász- és vándorlási területeket találunk, pld. Brasiliában és Ausztráliában.¹ Az ausztráliaiaknál az egyéni tulajdon majdnem semmi — csak a fegyverek — úgy, hogy arra senki sem tör s ezért — mondja Semon² Ausztrália e kitünő ismerője — nincs szükség nagyobb védelmi csoportok létrejöttére. Láthatjuk tehát, mily nagy befolyással van a tulajdon kifejlődése a közvéletkek kifejlődésére.

«Der Besitz ist es, der in erster Linie den einen Menschen vom anderen abhängig macht, er ist die Hauptquelle der Macht, das Hauptmittel der Unterdrückung.»³ Poston kívül Lubbock is a mellett nyilatkozik, hogy a közös tulajdon fejlődött ki előbb, s az egyéni ingatlan tulajdont csak a földművelés fejleszti ki; de ezt oly állapot előzi meg, midőn a közös földből

¹ Post id. mű 115. old.

² Rich. Semon: «Im australischen Busch und an den Küsten des Korallenmeeres.» 247. old.

³ Semon id. mű, 247. old.

az egyeseknek használatra átadattak egyes darabok, a mely állapot néha generációkon át tartott, míg aztán a földek új felosztás alá kerültek.¹ Hogy a germánoknál is eredetileg közbirtok létezett, azt a későbbi községi birtokok és közlegelők alapján ügyesen bizonyítja Wietersheim,² s ezeknél is az időnkénti újrafelosztás rendszere divott.³ Ugyanezt írja a magyarokra nézve Tagányi «A földközösség történetéről Magyarországon» című értekezésében.⁴ Laveleye is a közös tulajdon, mint a tulajdon eredeti alakja mellett tör lándzsát.⁵

A tulajdonjog kifejlődése tehát hat a közületek számbeli növekedésére uralmi, alkotmány-szerű tagozódására, az eredetileg kifejlődő közös tulajdon pedig az összetartás hatalmas záloga.

A társasélet kifejleszti a szellemi és erkölcsi tulajdonságokat is, így Darwin szerint minden

¹ Lubbock-Passow: «Entstehung der Civilisation.» 382—4. old.

² E. Wietersheim-F. Dahn: «Geschichte der Völkerwanderung.» 48—49. old.

³ Ugyanott 51. old.

⁴ Pulszky: Bevezetés Laveleye «A tulajdon» című művéhez. XIII. old.

⁵ Laveleye E.-Bartha B.: «A tulajdon és kezdetleges alakjai.»

társasösztönnel bíró állat, ha a szellemi fejlettség emberi fokára jutna, okvetlen bírna lelkiismerettel és erkölcsi érzéssel.¹ Viszont az erkölcsileg és szellemileg fejlettebb emberek okvetlen jobban fognak ragaszkodni a társas-élethez, melyben képességeik jobban érvényesülhetnek. A kötelességérzet is párhuzamosan fejlődik a társadalmi ösztönökkel és az értelemmel.²

«Der Wilde ist nur für das Urtheil seiner Stammesgenossen empfindlich» mondja Rauber,³ mit én oda bővítek ki, hogy minden ember kötelességérzetét azon társadalom határozza meg, melyet felismerni bír és melyben él. Az erkölcsök tisztulása az értelem fejlődésével lépést tart, s azon emberek, kik a legtöbb önuralmat tanúsították, kellett hogy győztesekként kikerüljenek a létért való küzdelemből.⁴

Mindezekből pedig látjuk végre azt, hogy az emberek közületei, államai mindig megfelelnek

¹ Darwin-Carus: «Abstammung des Menschen.» 108. old.

² Rauber: «Urgesch. der Menschen.» II. k. 276. old.

³ Ugyanott.

⁴ Ugyanott.

azok szellemi fejlettségének, erkölcsök, vallási nézeteik tisztultságának, tulajdonjoguknak, mert ezekkel egyszerre fejlődik a politikai forma s az egymásra gyakorlott kölcsönhatásban emelkednek tökélyre.

Mint fentebb kifejtettem, a társas életmód keletkezését előidéző körülmények egyik legfontosabbika a nemek differenciálódása, a fajfentartás munkájának megosztása volt. «Das Entstehen der menschlichen Gesellschaft — mondja Schurtz is — ist ohne beständige Rücksicht auf die Geschlechtertrennung und ihre Folgen weder zu schildern, noch zu begreifen.»¹ S a férfi és nő viszonya mindig is egyike marad a közületek fejlődésére ható legfőbb tényezőknek.

Eleinte természetesen ez a viszony csak épen a faj szaporítására szükséges pillanatra szorított, de már korán találjuk megszilárdulását, az együttlét meghosszabbodását, egyrészt a fiak és bennük a faj megélhetésének biztosítására,² másrészt a házastársi szeretet kifejlődése által,

¹ Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 23. old.

² Westermarck: «Geschichte der menschlichen Ehe.» 539. old.; Dr. Fr. Schultze: «Psychologie der Natur-»

melyet az ilyenmő sympatheticus érzések iránt a szülői szeretet által fogékonyabbá tett szervezet hozott létre.¹

Westermarck szerint a házasság első nyomait a teknősbékáknál találjuk, a madaraknál általános berendezés, az emlősöknél bizonyos fajokra szorítkozik, szabályként találjuk a majmoknál.² Az ember minden fajtájánál is feltalálható a házasság,³ azaz a közös háztartásban élők nemi viszonya.⁴ Lubbock⁵ a házasság általános elterjedését a vad népeknél kétségbe vonja, s ezt főleg azzal bizonyítja, hogy azoknál igaz szerelem majdnem soha sem fordul elő. Számos példával igyekszik állítását beigazolni, de ezek csak azt bizonyítják, hogy sok helyen a házasságokat csak kényelmi szempontból kötik, hogy az asszonyt mint munkaerőt felhasználhassák,

völker.» (Anhang «Zur evolutionistischen Ethik.») 362—367. old.; Rauber: «Urgeschichte der Menschen.» II. ki 320. old.

¹ Sutherland («The origin and growth of the moral instinct.») nyomán Schultze, id. mű 368. és köv. old.

² Westermarck: «Geschichte der menschl. Ehe.» 13—14. old.

³ Ugyanott.

⁴ Ratzel: «Völkerkunde.» I. k. 107. old.

⁵ Lubbock-Passow: «Entstehung der Civilisation.» 59. old.

vagy gazdagodási vágyból, egy szóval számításból s nem szerelemből házasodnak. Hogy ennek daczára nincs nép, melynél a házasságnak valamely, hacsak legdurvább formáját is fel ne találhatnók, arról Waitz,¹ Ratzel,² Peschel,³ Steinmetz⁴ műveinek s egyáltalán az ethnografia ma már oly gazdag adathalmazának áttanulmányozása által meggyőződhetünk. Lubbocknak a szerelem hiányából merített érvére pedig Schultze szavaival felelek: «Die Ehe gründet sich zuerst nicht auf zartere Sympathien, sondern erscheint als ein blosses geschlechtliches Band, als eine rein animalische und die Bequemlichkeit fördernde Verbindung, als ein Mittel, die Nahrung gekocht zu bekommen.»⁵⁻⁶

* * *

¹ Waitz: «Anthropologie der Naturvölker.»

² Ratzel: «Völkerkunde.»

³ Peschel O.: «Völkerkunde.»

⁴ Steinmetz S. R.: «Rechtsverhältnisse von eingeborenen Völkern in Afrika und Oceanien.»

⁵ Schultze: «Psychologie d. Naturvölker.» 197. old.

⁶ Bachofen, Giraud-Teulon, M. Lennan, Lubbock, Peschel, Sutherland, Kohler és Westermarck művei alapján.

A nemek közti kötelék megszilárdulását és állandósulását új oldalról érdekesen világítja meg Westermarck: «Man könnte übrigens annehmen, dass beim Menschen die verlängerte Verbindung der Geschlechter neben der Nothwendigkeit der elterlichen Fürsorge für die Nachkommenschaft, auch noch einer anderen Ursache zuzuschreiben sei: nämlich der Thatsache, dass der Geschlechtstrieb nicht auf eine bestimmte Jahreszeit beschränkt ist, sondern das ganze Jahr hindurch anhält.»¹ Az állatoknál — melyek kevés kivétellel² mind bizonyos párzási időszakokat tartanak be, — ez rendszertint oly időbe esnék, hogy a szaporulat a kifejlődésére legalkalmasabb időszakban lát napvilágot. Az ember minden tekintetben már oly fokán áll a fejlődésnek, hogy fiait bármely időszakban képes fölnevelni s így az egész éven át is párosodik. Mégis, hogy még ő sem hagyta el teljesen a párzási időszak korát, bizonyítja sok népnél a születések kulminálása az év valamely szakában,³ sőt vannak még kivételesen

¹ Westermarck : «Geschichte der menschlichen Ehe.» 17. old.

² Némely elefánt, rágcsáló-, majom- és csetfajoknál (l. Brehmnél).

³ Westermarck id. mű. 24. old. Uj-Kaledoniában

oly népek is, melyek még ma is betartják a párzási időszakot,¹ és számos népnél ennek maradványait bizonyos, rendszeren tavaszi ünnepekben találjuk, melyek a szabad nemi érintkezésnek vannak szentelve.² A kultúra haladása függetleníti az embert a természet befolyása alól és fölöslegessé teszi a párzási időszakot. A közületek növekedésére ez jótékony hatással van; a párzási időszak korában ugyanis a korlátlan nemi ösztön a leghevesebb; de minél többet vesztett azután hevességéből, annál válogatosabb lett s egyrészt rendezett viszonyok álltak elő férfi és nő közt, másrészt a

novemberi (tavasz) eljegyzések Radfield szerint. A káfereknél (Cis-Natal) augusztus és szeptemberben kulminálnak a születések Cousins H. T. szerint, a batekeknél (Stanley-Pool) szeptember és októberben (Dr. A. Sims), stb.

¹ Westermarck id. mű 22. old. A kaliforniai indiánok (Johnston tudósítása nyomán Schoolcraft), ugyanezekre nézve megerősíti Power; Oldfield szerint a nyugatausztráliai wacsándiak tavasszal.

² Westermarck, id. mű 22. és köv. old.: a «hos»-ok, egy ind hegyitörzs, januári ünnepükön szabad és kicsapongó nemi érintkezést folytatnak (Dalton ezr.), hasonlóképen a pundzsábok (Dr. Shortt), a santaloknál a menyegzőket egyszer évenként tartják. (Watson és Kaye) stb.

kiválogatódás az egyedek közt jobban érvényesülhetett.¹

Abból, hogy az időszakokra szorítókozó párzás az állatoknál általános s az embernél még ma is számos nyomára akadunk, joggal következtethetjük, hogy a legelső közületek keletkezésének korában az embernél sokkal elterjedtebb volt, mint a jelenben. Ebből azonban világosan következik, hogy az emberi házasság létrehozásában a nemi ösztön állandósága nem játszott semmiféle szerepet és mint az eddigiekből már amúgy is kitűnt, a házasság a faj fentartására a természetes kiválogatódás útján jön létre és oly alakban, a mint azt a körülmények meghatározzák.

«Der Mensch — mondja Ammon — ist teils polygam, teils monogam, je nach den äusseren Umständen. In der Regel sind Jägervölker und Ackerbauvölker monogam, Hirten und Handelsvölker polygam, und auch hierbei walten wieder die nämlichen Gesetze, wie im Tierreich.»²

¹ Westermarck, id. mű 251. old.

² Ragadozóállatok rendszerint egyneűek s szoros családi életet élnek, növényevők többneűek s nem törődnek családjukkal. A madarak közül a fészek-hagyók több-, a fészeklakók egyneűségben élnek. (Ammon: «Die Gesellschaftsordnung.» 17. old.)

Ein Stadium der «Promiscuität», der allgemeinen und regellosen Vermischung, hat es beim Menschen wahrscheinlich nicht gegeben, und die Bildung der Familie datiert aus vormenschlichen Zeiten.»¹

* * *

A legtöbbs sociologus, Bachofen,² Mac Lennan,³ Lubbock,⁴ Giraud-Teulon⁵ Lippert,⁶ Morgan,⁷⁻⁸ Post,⁹ Bastian¹⁰ és Beöthy¹¹ szerint az ember

¹ Ammon, ugyanott.

² Bachofen: «Das Mutterrecht.»

³ Mc. Lennan: «The patriarchal Theory», «Studies in Ancient History».

⁴ Lubbock: «Origine of Civilisation», «Præhistoric Times».

⁵ Giraud-Teulon: «Les origines du mariage et de la famille».

⁶ Lippert: «Kulturgeschichte der Menschheit»:

⁷ Morgan: «Ancient Society», «Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family.»

⁸ Post: «Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit.»

⁹ Bastian: «Die Rechtsverhältnisse bei verschiedenen Völkern der Erde.»

¹⁰ Mindezek idézve Westermarck: «Geschichte der menschl. Ehe.» 46. old.; Schurtz: «Altersklassen und Männerbünde.» 66. old.; Starcke: «Die primitive Familie.» 19., 142., 182. old.; Ammon: «Die Gesellschaftsordnung.» 17. old.; Schurtz: «Urgesch. der Kultur.» 105. old.; Rauber: «Urgesch. d. Menschen.» II. k. 158. old.

¹¹ Beöthy L.: «A társadalmi fejlődés kezdetei.»

eredetileg nők közösségében élt s teljesen szabad és korlátlan nemi érintkezésnek hódolt. Peschel Oscar — a német ethnografusok atyamestere — megbotráncozik ezen föltevésen s még inkább a «hetärismus»¹ néven, melyet Lubbock ez állapotnak adott. Bevallja, hogy Eyre közlései — kinek tekintélye előtt föltétlen meghajlik — tényleg arról győznek meg bennünket, hogy az ausztráliaiak nők hűségére nem fektettek súlyt, de azok csak a Murray folyó melletti, európai telepésekkel sűrűn érintkező törzsekre vonatkoznak s ez a befolyás a vad népekre a világ minden részében erkölcsrontó volt.² Semon — az ausztráliaiaknak szintén kitűnő ismerője — sem fogadja el ezekre nézve Lubbock és Morgan teoriáját.³ Ezek a tudósok az idejükben felhalmozott ethnografiai anyag kritikai megvizsgálása nélkül következtettek a legkülönbözőbb utazók leírásai alapján. Pedig épen az ily kényes kérdésekben nem szabad ezeknek véleményét vakon elfogadnunk; egy rövid tartózkodás nem elég socialis állapotok beható megítélésére; a vadak saját vallomásai homá-

¹ Lubbock-Passow : «Entstehung der Civilisation.» 82. és köv. old.

² Peschel : «Völkerkunde.» 238. old.

³ Semon : «Im australischen Busch.» 254. és köv. old.

lyosak, sokszor az európaiak előtti oktalan féltelmükben akarattal elferdítettek.

Westermarck művében számos utazó leírásának czáfolatát találjuk, kik a fentebbi sociologusok forrásai voltak, így Bridges, ki harmincz évet töltött a tűzföldiek közt, megczáfolja Fitzroy tengernagy föltevését ezek korlátlan érintkezéséről; Richardson, Kirby és Baucroft tudósításai a kucsinokról bizonyítják, hogy Bastian ezekre nézve tévedett, mert többnejűségben élnek ugyan, de nem promiscuitásban; Forster Tahiti lakóira nézve czáfolja meg ugyane balvéleményt.¹ Hogy például a malájokat is helytelenül ítélték meg, többek közt Wilkens² is, Ratzel bizonyítja, kinek tekintélyére méltán hivatkozhatunk. «Wenn einer Reihe von Stämmen — úgymond — Unkenntniss oder Verschmähung der Ehe nachgesagt wird, so handelt es sich um mangelhafte Beobachtung.»³ De nem bocsátkozhatok tovább az egyes utazók czáfolatába, Ratzel, Peschel, Waitz, Ziegler és Westermarck művei⁴ eléggé bizonyítják, hogy,

¹ Westermarck: «Gesch. d. menschl. Ehe.» 53. és köv. old.

² Westermarck id. mű. 53. old.

³ Ratzel: «Völkerkunde.» I. k. 401. old.

⁴ Ammon: «Die Gesellschaftsordnung.» 17. old.

ha van is nép, melyről még nem bizonyos, hogy promiscuitasban él-e vagy sem, az vagy a megfigyelés hiányosságán alapszik vagy a szokások elfajulásával állunk szemközt. Ezt mondja Ammon is, s ezért a többférjűséget, testvérházasságot és hasonló jelenségeket sem eredeti, sem átmeneti alakulatnak nem tartja.¹ Morgan a promiscuitast, illetve a csoportházasságot — melynél az egy csoporthoz tartozó összes férfiak és nők egymással közös házasságban, illetve szabad nemi érintkezésben éltek — a rokonsági elnevezéseknek a primitív népeknél előforduló rendszereiből akarja magyarázni.³ Ezen «nomenclaturák» lényege abban áll, hogy a szülők generációjának összes tagjait apának és anyának, a nagyszülőket nagyapa- és nagyanyának nevezik és így tovább, úgy, hogy sokszor a nagyapa, nagyanya, apa, anya, fiú- és leánygyermek, fiú- és leányunoka elnevezések a csoporton belüli összes egyedek rokoni viszonyának kifejezésére elegendők.² Ezen elnevezések általános használata véleménye szerint csak a promiscuitas

¹ Ammon: «Die Gesellschaftsordnung.» 17. old.

² Starcke: «Die primitive Familie.» 183. old.

³ Starcke: «Die primitive Familie.» Táblázatok 310—320. old.

útján jöhetett létre, mely a valódi rokonsági viszonyokat bizonytalanokká tette. Csakhogy «mater semper certa», és mégis az anya név époly általánosan alkalmaztatik, az anya generációjának többi nőtagjára, mint a többi nevek a csoport megfelelő generációira.¹ Starcke a «nomenclaturákat» a jogi viszonyra vezeti vissza.² Ez talán valószínűbb magyarázat, de mégsem képes teljesen tisztázni a nomenclaturák eredetének kérdését. Annyi azonban föltétlenül bizonyos, hogy nem kielégítő ok a promiscuitas bizonyítására. Csoportházasságot és a promiscuitas egyéb állítólagos maradványait különben nem is a legalsóbbrendű népeknél — milyenek a veddák, tűzföldiek és ausztráliaiak³ — találunk, hanem például Tahitin, Hawaiiin, az indiai nairok- és tifuroknál,⁴ a buddhista butiáknál,⁵ Ausztráliában is a már aránylag műveltebb Dieri törzsnél.⁶ Tiszta promiscuitas nagyon ritkán található s a legprimitivebb

¹ Westermarck: «Gesch. der menschl. Ehe» és Semon: «Im austral. Busch.» 255. old.

² Starcke «Die primitive Familie» 181—221. old.

³ Westermarck: «Gesch. d. menschl. Ehe.» 55. old.

⁴ Rauber: «Urgesch. d. Menschen.» 156. old.

⁵ Westermarck: «Gesch. d. menschl. Ehe.» 55. old.

⁶ Semon: «Im austral. Busch.» 254—5. old.

népeknél nem többször, mint legnagyobb városaink népeinek salakjánál.

«Die Möglichkeit schrankenloser Promiscuität, die in ganz primitiven Verhältnissen stets vorhanden sein wird, bedeutet noch lange nicht ihr thatsächliches Bestehen.»¹ Ha kivételesen található is patriarkhalis családi szervezet mellett, mindig az anyaági család maradványa. De a matriarkhalis családban a promiscuitas sem idézett elő vérfertőzést, nem is volt teljesen korlátlan, hanem ugyanoly szabályokat követett, mint a házasság. Ezért is az anyajogi csoportosulás nem fejlődhetett a rendszertelen hordából, hanem az ifjaknak társulásából, mely nem nemi vonzódáson, hanem az egyneműek sympathiáján alapult s a «hordának», csoportnak ebből keletkező felosztásából korosztályokba. Ausztráliára nézve Morgan is elismeri, hogy a korosztályos rendszer előbb fejlődött ki, mint a vele most már teljesen összebonyolódott totemistikus anyaági rendszer.² A promiscuitas mellett felhozott tények csak azt bizonyítják, hogy az idősebbeknek a korosztályos rendszer törvényei szerint bizonyos, rendszerint

¹ Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 67. old.

² Schurtz: «Urgesch. der Kultur.» 105. és köv. old.

a legbecsültebb nők jutván, az ifjak a szabad szerelemben kerestek kárpótlást.¹ A pirauru (vagy punalua) házasságot — a midőn több fivér közösen vesz el több nővért — melyet Morgan és követői az eredeti promiscuitas egyik főbizonyítékának tartottak,² is a férfiak társulása alapján magyarázza Schurtz, úgy, hogy az egy társasághoz «clubhoz» tartozók barátaiknak átengedték a tulajdonnak tekintett nőt, miként a tulajdon egyéb tárgyait.³ Ugyancsak a férfiszövetségekre vezeti vissza a többférjűséget és a «leviratust», azon különös, főleg a zsidók és hinduknál található,⁴ szokást, a gyermektelenül elhaltak feleségét fivére kellett, hogy elvegye.⁵ Mucke⁶ — kinek kissé merész elméletére alább fogok visszatérni — sem fogadja el az eredeti promiscuitást. Véleménye, hogy a helyileg, korosztályokban tagolt hordán belül, mely szerinte a közületek

¹ Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 87—88. old.

² Starcke: «Die primitive Familie.» 186—187. old.

³ Schurtz: «Urgesch. d. Kultur.» 122. old.

⁴ Starcke: «Die primitive Familie.» 150. és köv. old.

⁵ Schurtz: «Urgesch. d. Kultur.» 123—124. old.

⁶ J. R. Mucke: «Horde und Familie in ihrer urgeschichtlichen Entwicklung.» 66. és köv. old.

elsődleges alakja, egynejűség uralkodott és pedig kijelölés alapján; ez a viszony állandó volt s választásnak a más nembeliek közül nem volt helye. Ez utóbbi állítása téves, mert épen a legprimitívebb népeknél, kiknél a tulajdonra nem tekintenek, sokszor sokkal nemesebb alakban találjuk az egy bizonyos nő bírásáért folytatott küzdelmet, mint sok művelt népnél, hol a házasság egyszerűen üzlet. «Werben und Wählen ist ja dem Liebesleben aller höher organisierten Tiere eigen und wird also dem ‚Urmenschen‘ keineswegs fremd gewesen sein.»¹ Különben is Mucke állításai csak az általa felállított «Raumverwandtschaftstheorie» természetes következményei s így egészen téves alapon állanak. Ott is, hol törvények nem szabályozták a nemek viszonyát, az egyéni választás, a «Werben und Wählen» nem engedett szabad folyvást a prostitúciónak és promiscuitásnak. Maine² és Semon³ helyesen mondják, hogy a csoportházasság s az ennek alapját képező testvérházasság a termékenységre a legkedvezőtlenebb hatással kellett volna, hogy

¹ Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 87. old.

² Henry Maine: «Dissertations on early Law and Custom.» 204. és köv. old.

³ Semon: «Im austral. Busch.» 255. old.

legyenek s az emberiséget eltörölték volna a föld színéről. És tényleg mindenütt törvények gátolják a rokonházasságot, kevés kivétellel, így némely uralkodóházaknál s állítólag a veddáknál.¹ Semon is, úgy mint Morgan, a kitünő megfigyelő képességgel bíró természeti népek tapasztalatára vezetik vissza a tilalmakat, Bastian² szerint az exogamiát a természet tanította a primitív népeknek, Westermarck³ okát eredeti ösztönben keresi, mondva, hogy az együttélés az egyneműek sympathiáit erősíti, de a különeműek nemi vonzódását mérsékli. Schurtz⁴ is igazat ad Westermarcknak; sok helyen, úgymond, az exogamia csak a saját totemre vonatkozván, mely vagy apa- vagy anyaaági, közeli rokonok házassága nincs kizárva, mégis kerülik, például a Banks-szigeteken Codrington szerint. Sok helyen ez által szükségessé válik az idegen hordákból házasodni, mit Bastian inkább a hordák szövetségének biztonsági czélokból való megerősítésére vezet vissza, ké-

¹ Semon: «Im austral. Busch.» 255. old.

² Bastian: «Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen.» 95. old.

³ Westermarck: «Geschichte der menschl. Ehe.» 289. és köv. old.

⁴ Schurtz: «Urgesch. d. Kultur.» 103. old.

sőbb általános tilalommá válik egy név vagy totem összes viselőire, így az osztjások, kal-mükök, jakutok, szamojedeknél és némely ame-rikai törzsnél.¹

Egyike végre az eredeti promiscuitas theo-riáját megdöntő legfőbb bizonyítékoknak a fél-tékenység, mely már az összes emlősállatoknál megvan s a mai embereknél is; közbeeső nem féltékeny stadiumot nem tételezhetünk fel.² A féltékenység előmozdítja a családalakulást, bár nagyobb közületekét nem, de ezek kül-ellenség elleni védelemre kénytelenek alakulni s bennük ismét kielégítést nyer kifelé a fér-fiak harczias természete.³

Mindezekből láttuk tehát, hogy az eredeti promiscuitas állapota bebizonyítva nincs, sőt azt kereken visszautasíthatjuk és Rauberrel mondhatjuk: «Mann und Weib, so sagt uns das unabänderliche Naturgesetz, bilden zusam-men, nicht isolirt, die menschliche Art, den Menschen . . . . Es würde die Naturordnung um-

¹ Bastian: «Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen.» 101. és 142. old.

² Westermarck: «Geschichte der menschlichen Ehe.» 114. old.

³ Schurtz: «Altersklassen und Männerbünde.» 35—36. old.

kehren und den ganzen Plan der Geschlechtsgliederung verkennen heissen, wenn wir glauben wollten, im gesammten Reiche der Wesen sei allein das menschliche Weib dazu ausersehen gewesen, planmässig nicht allein Sclavin, sondern Jahrtausende hindurch Hetäre zu sein. Jene hetärischen Gebräuche sind keine normalen, sondern pathologische Erscheinungen.»¹ És Westermarck is azt mondja: «Die Ehe, so dünkt mir, ist die natürliche Form der geschlechtlichen Beziehungen des Mannes, ebenso wie seiner nächsten Verbündeten unter den Tieren. Weit entfernt davon, ein Überrest der ursprünglichen Lebensweise des Menschengeschlechtes zu sein, ist Unregelmässigkeit in dieser Beziehung eine Anomalie, welche hauptsächlich aus mit gewissen Stadien der menschlichen Entwicklung zusammenhängenden Umständen entsteht.»² A már elöbbs említett féltékenység, mely a promiscuitas utját állja, alapja a férfi és nő állandó és exclusiv viszonyának, a házasságnak. Beöthy³ említi, hogy a csippe-

¹ Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 158. old.

² Westermarck: «Gesch. d. menschl. Ehe.» 66. old.

³ Beöthy: «A társadalmi fejlődés kezdetei.» I. köt. 27. old.

weiek még tiszta ököljog alapján bírják nőiket. Az ily nőbirtoklás maradványait sok helyen találjuk, így például a rómaiaknál is, hol az egész család alapja a hatalom. Lubbock ki is mondja, hogy a házasság alapja nem a szerelem, de az erőszak.

Mindezek alapján tehát kimondhatjuk, hogy az ember eredetileg is már törvényszabályozta, rendszerint monogam házasságban élt, s e viszonyának és egész családi életének alapja a hatalom, melyet a férfi hozzátartozóin gyakorol s az erőszak, melylyel féltékenysége tárgyát megőrzi a külvilággal szemben.

Már fent említettem, mily bonyolultak az emberi fejlődés körülményei, társadalom, vallás, tulajdon, nyelv és az ember összes szellemi és testi képességei folytonos kölcsönhatásban fejlődnek és képesítik az embert a létért való küzdelemben harcolni és győzni. Kifejtettem, hogy a közületi élet is egyike a létért való küzdelem leghatalmasabb fegyvereinek, és behatóbban foglalkoztam a kifejlődését befolyásoló legfontosabb tényezőkkel: a vallással, a tulajdonnal, a szellemi és erkölcsi képességekkel és végre a családdal, melynek alapját a nemek differenciálódásából folyó házasságban találtuk.

A társadalmi fejlődés eme bonyolultságánál fogva annak menetét követni és kezdeteit kutatni igen nehéz. Sokan e törekvésükben az összehasonlító módszerhez folyamodtak s a történelem és néprajz által szolgáltatott anyagot

használták fel. Az mindenesetre igaz, hogy ezek együttesen nagy segítséget szolgáltatnak, mert minél több fázisában figyeltek meg valamely emberi közületet, fejlődésének képe annál tisztább lesz előttünk.

«Aber fortdauernd kann keine primitive Gemeinschaft von einer civilisirten Gemeinschaft genau beobachtet werden, ohne in solchen Beziehungen zu dieser zu stehen, dass wir eine vielseitige Anregung annehmen müssen, welche ihre thatsächliche Entwicklung zu weitem Schlüssen auf das spontane Wachstum einer Gemeinschaft unbrauchbar macht.»¹ Bastian pedig megjegyzi, hogy az ethnográfiából s a történelemből vett összehasonlításoknál nagyon kell ügyelnünk, mert sokszor gondolunk valamely népet primitivnek, mely nem az, hanem mint például Nantucket sziget colonistái 1671-ből vagy St. Kilda sziget lakói — Martin szerint, — visszafejlődött.²

Mindazonáltal nem utasítja vissza ezen módszert, mert más helyen azt mondja: «In den einfach durchsichtigen Gebilden der Natur-

¹ Starcke: «Die primitive Familie.» 5. old.

² Bastian: «Die Cultur u. ihr Entwicklungsgang auf ethnologischer Grundlage.» 10. old.

stämme werden wir dadurch einen Schlüssel gewinnen, um auch die compliciertesten Er rungenschaften der Culturvölker aufzuschlies sen.»¹

Lubbock² — kinek véleményét Bagehot is osztja — elfogadja ugyan, hogy a jelenlegi vad népek életmódjáról és szokásairól sokat lehet következtetni elődeink s az egész emberiség kezdetleges életmódjára, de szintén visszautasítja azon nézetet, hogy az ősemlék élete mostani vad népekében, legyenek bár a legmélyebben állók is, teljesen visszatükröződne. Mucke is, kit ugyan nem mint tekintélyt, de mint egy egészen különálló elmélet egyetlen képviselőjét említék itt fel, sem fogadja el a néprajzi bizonyítékokat, bár e véleményét nem követi elég következetesen művében.³ Tény az, hogy állandóan egy primitív közületet sem lehet megfigyelni a nélkül, hogy a reá gyakorolt befolyás más irányt ne adna fejlődésének, viszont rövid

¹ Bastian: «Der Völkergedanke.» 85. old.

² Lubbock-Passow: «Die Entstehung der Civilisation.» 13. old.

³ Mucke: «Horde und Familie.» 67. oldalán mostani rokonsági elnevezésekből bizonyítja, hogy az őskorban állandó volt az egyes párok viszonya.

ottidőzésből, miként ma a legtöbb utazó, épen társadalmi kérdésekben nem lehet következtetni, a régi történészek adatait pedig, melyeket a korukbeli primitív vagy barbár népekre rendszeren hallomásból merítettek, csak nagyon tartózkodólag szabad fogadnunk. A mi a filozófiai, egyszerűen okoskodásból következtető módszert illeti, arra kár a szót fecsérelni, abból csak olyan teljesen képtelen theoriák sühetnek ki, mint a visszafejlődési elmélet, melyet Lubbock,¹ Starcke² és a többi legnevesebb sociológusok már régen fényesen megczáfoltak. Bastian e nézeteltérések fölött kétségbe esik s mivel, mint mondja, az organikus fejlődésnek sem fel-, sem lefelé határozott kiindulópontjai nincsenek, a vizsgálódások inkább a közületi élet fejlődésének törvényeire, mint eredetére kellene, hogy irányuljanak, hiszen, úgymond, természeti és kulturnépek közt a különbség mindig viszonylagos.³

Mindezen módszerek soha sem lesznek képe-

¹ Lubbock-Passow: «Entstehung der Civilisation.» 3. old.

² Starcke: «Die primitive Familie.» 7. old.

³ Bastian: «Die Cultur und ihr Entwicklungsgang.» 1—2. old.

sek a közületek elsődleges keletkezését és fejlődésüket magyarázni, mert nélkülözik a természetes alapot, a melyet, mint már értekezésem bevezetésében is igyekeztem bizonyítani, egyedül a természettudomány és főleg az ember-tan nyújtanak. Ezek nélkül nem lehet a helyes uton haladni és még a legelemibb, legvilágosabb tényeket is tagadásba kell vonni, mint Kuncz, ki azt mondja, hogy: «Természeti állapot nincs, soha sem volt és nem lehet, mert mindnyájan az emberiség személyes egységének vagyis a világállamnak nagy fejlődési folyamatában vagyunk. . . . A természeti állapot az emberiségen kívül levő állapot, a mi emberre nézve lehetetlen.»¹

Ez az okadatolás minden positiv alapot nélkülöz.

«Der Culturzustand — mondja Waitz, hogy a legnevesebbet idézzem a sok vele egyetértő sociologus közül — ist immer etwas Secundäres, dem der Naturzustand vorausging.»²

Tehát a közületi élet elsődleges kifejlődésé-

¹ Kuncz: «Nemzetállam.» 129. old.

² Waitz: «Anthropologie der Naturvölker.» I. köt. 305. old.

nek kutatásában a természettudomány vívmányaira kell támaszkodnunk, mert a közületalkotó ember, Aristoteles társadalmi lény, első sorban természeti lény, befejező szeme a természeti fejlődés nagyszerű láncolatának.

«Wie haben wir uns nun den Vorgang der ersten Staatsbildung vorzustellen? Es sind zwei Ansichten aufgetaucht. Die eine erkennt den ersten Ausgangspunkt in der Familie; die andere glaubt für das Bestehen der Familie bereits die Existenz des Staates voraussetzen zu müssen und nimmt ein irgendwie gestaltetes Zusammen-treten der Menschen ohne Familiengrundlage an. Wir haben den Hetärismus bereits zurück-gewiesen. Wir haben auch nicht zu rechnen mit jener Ansicht, welche nur den Bestand einer hoch ausgebildeten, bereits mit fertiger, vollkommener Sprache ausgestatteten patriar-chalischen Familie als ethische Institution ohne vorausgehenden Staat für unmöglich er-klärt. Diese Ansicht hat jedenfalls Recht; aber dies schliesst nicht aus, dass ursprünglichere, auf einer niedrigeren Stufe stehende Familien die Grundlage und den ersten Ausgangspunkt des Staates dargestellt haben. Die erste An-

sammlung von Menschen kann unbedingt nur auf dem Boden der Familie vor sich gegangen sein.»¹ Ezen szavakkal tér Rauber a társadalom fejlődéstörténetében az elsődleges államkezelés kérdésére. A patriárkai családot állítja oda az emberi közületek ősalakjául Maine és például Rómát hozza fel, hol a családból fejlődött a gens és ebből a tribus.² De a római «familia» egészen más valami volt, mint a mit mi család alatt értünk. «Nicht das Princip der Ehe, sondern das der Herrschaft rief sie ins Leben.» Tagjait nem a vérségi kapocs fűzte a családfőhöz, hanem az alárendeltségi viszony.³ Rauber sem osztja Maine véleményét, mert ha — így vélekedik — szigorúan történelmi értelemben vesszük a patriárkai családot, úgy az mindenesetre megelőzte a mostani és a klasszikus államalakulásokat, de az állam gyökerei előbbre nyúlnak. Az emberi közületeknek első és legfontosabb kezdetei csak az «eredeti család»-ban találhatók fel, mely tagjainak össz-

¹ Rauber: «Urgesch. des Menschen.» II. k. 317. old.

² Idézve «Rauber: «Urgesch. d. Menschen» II. köt. 318. old.

³ Lubbock-Passov: «Die Entstehung der Civilisation.» 133. old.

működésében már maga is egy kis állami szervezetet mutat be és a mely alakulattal az ember átmenet nélkül csatlakozik az állatoknak közületi képződményeihez.¹ Starcke még jobban kifejti, mily nehéz a primär közületeket a család és államról jelenleg alkotott fogalmainak alapján megérteni. «Die Charakterzüge, durch welche wir bei uns Familie und Staat unterscheiden, haben auf dem primitiven Standpunkt keine Geltung.» A család egyáltalán nem megállapodott fogalom, különböző nagyságú, hol erősebb, hol tágabb rokoni kötelékekkel összefűzött közületeket jelöl.² Az állam fogalma határozottabb, tisztább ugyan, de helyesen mondja Jellinek, hogy bajos azon pontot meghatározni, «von dem anfangen ein ursprüngliches Gemeinwesen als Staat zu betrachten sei.»³ Épen ezért szerinte az elsődleges államkeletkezésről csak hypotheziseket lehet felállítani és soha sem lesz teljes egyetértés az eredeti alakulatokra nézve, melyeket egyáltalán csak legnagyobb vonásaikban lehetne meghatározni, mert igen

¹ Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 319. old.

² Starcke: «Die primitive Familie.» 12—14. old.

³ Dr. G. Jellinek: «Allgemeine Staatslehre.» 239. old.

valószínűtlen, hogy az államkeletkezés mindenütt ugyanazon utakat követte volna s így már azért is meg kell hogy hiúsuljon minden törekvés a hordák, törzsek és családok állammá fejlődésének magyarázatára, mert egyazon eredmény több úton is elérhető.¹

«It has become a political axiom, that states are not made, but grow. They have their roots in the instinctive unconscious part of human nature, and for this reason, though they ought not to be treated solely as natural productions, yet they ought to be treated as such.»² Az államnak természetes fejlődés útján való keletkezését ma már egyetlen nevesebb író sem vonja kétségbe, még azok sem, kik természettudományokkal nem foglalkoztak vagy azoknak az államtudományokkal való fent említett szoros kapcsolatát tagadják. Így Concha³ is azt írja, hogy az állam, mint az egyesek szükségletének eszköze, a társadalomból, a nemzet a családból fejlődik, bár ezen fejlődés levezetésénél teljesen figyelmen kívül hagyja a természettudomány tanításait, vívmányait.

¹ Jellinek: «Allgemeine Staatslehre.» 240. old.

² Seeley: «Introduction to polit. science.» 20. old.

³ Concha: «Politika.» 188. és 205. old.

Kuncz¹ is tagadja az államnak szerződés alapján való keletkezését, az állam, úgymond, történeti productum, mely philosophiai és történeti alapon nyugszik s melyet «Isten és a természet az emberi ész és akarat által» alkot(?).

Nem bocsátkozom azon elméletek tárgyalásába, melyek az államot erőszakos úton, egy aktus által létrejöttek mondják, milyenek az eredeti szerződési elmélet, a patriarkhális elmélet s mindazon elméletek, melyek az állam keletkezésében jogi tényt látnak; — én ezeket már messze túlhaladott, természetileg lehetetlen állásponthoz tartom és örömmel üdvözlöm Seeleyt, ki ezen elméletek korát a chemiának azon korával hasonlítja össze, midőn minden törekvés csak az aranycsinálásra irányult.²

«Was der Mensch in socialen Institutionen schafft, geschieht anfänglich unbewusst, als nothwendige Verkörperung der in dem gesellschaftlichen Zustande (seiner innerlichen Organisation) liegenden Bedürfnisse.»³ Ezzel Bastian — véleményem szerint igen helyesen —

¹ Kuncz: «A nemzetállam tankönyve», 130. és következő old.

² Seeley: «Introduction to polit. science.» 20. old.

³ Bastian: «Der Völkergedanke.» 12. old.

ellentétbe helyezkedik a belátásos elmélettel, melynek tanítása szerint az ősemberek is úgy, a célszerűség, a könnyebb szükségletkielégítés belátása alapján céltudatosan alkottak államot, mint a hogy ma keletkeznek a különféle közületek, társulatok, vagy a mint Bismarck és Napoleon céltudatosan alkották meg a nagy német és francia birodalmakat. Ez az elmélet nem fogadja el a közületeknek vérségi, családi alapon való keletkezését,¹ feledve azt, hogy éppen a vérrokonokra volt célszerű eredetileg a közületalkotás, hogy éppen a legszűkebb vérrokonok, az anya és gyermekei, alkották az első közületet. Ezen elméletet már csak azért sem fogadhatjuk el, mivel az emberi természetben mélyen gyökerező és éppen civilizálatlan és primitív embereknél leginkább megnyilatkozó konzervativizmus mindenütt erős gátat vet a célszerűség szerinti haladásnak és előmozdítja a célszerűség ellenére való együttmaradást. Az igaz, hogy a kezdetleges horda nagyságát, a tömörülést és szétválást nagyon befolyásolja a

¹ Pikler J.-Somló F.: «Der Ursprung des Totemismus.» 2—6. old. — Dr. Pikler Gy.: «A jog keletkezéséről és fejlődéséről.» 239—240. old. — Pikler Gy.: «Az emberi egyesületek és különösen az állam fejlődése.» 139., 141., 146. és köv. old.

szükségletkielégítés, a táplálék megszerzésének nehézsége, s ezt Bastian is elismeri. Szerinte a legelső egységet a még föltétlenül főnök nélküli (?) horda képezi, mely vándorlásaiban hányatva kitágulni és összeolvadni kénytelen. Ez a közületi alak praemeditálás nélkül jön létre. Míg ceremonialis esketés nincs, anyaaági alapon fog állani s a testvérek tartanak össze, kik szakadás esetén is együtt maradva, alkotják az új hordát. Az átmenetet nőágról fiágra aztán úgy magyarázza, hogy valamely aristokrata kaszt nők nélkül vándorolván be alantasabb rangú nőkkel lép házasságra s gyermekeik, nehogy szintén alantasabb rangúak legyenek, apjuk nemzetségéhez fognak tartozni s így rangját viselni.¹ Az elvált hordák ismét egyesülhetnek, mely esetben — ha épen háború «Princeps ex virtute»-t nem kíván — fejeik öregek tanácsává fognak alakulni s együtt kormányozni az új hordát. De egyesülhetnek — például imminens közös veszély esetén — teljesen idegen hordák is; ez esetben azonban bizonyos szerződés kell hogy közöttük létrejöjjön, hogy a szövetség állandó lehessen, s ezen szerződések

¹ «Bastian: «Völkergedanke.» 101. old. Bebizonyíthatlan, kissé fantasztikus magyarázat.

leginkább a lányok kicserélésére szoktak vonatkozni, így az irokézeknél.¹

Ha a mellékkörülmények nem is mindig a Bastian által leírt módon következtek be, a főesemény, a hordák állandó szétválása és egyesülése kisebb-nagyobb mértékben mindenütt feltehető és sokszor világtörténelmi fontosságra emelkedik, így Ázsiában a népvándorlás előidézésében. A szibériai népek — írja Wirth² — gyakran különböző neveken említetnek, mert az össze-vissza kalandozó hordák gyakran egyesültek valamely tyrannikus nyomás alatt nemzetszövetséggé (Stämmebund) és époly gyakran ismét felbomlottak ezen birodalmak, melyek Ázsia belsejében majdnem szabályos időközökben keletkeznek, így a tunguzoké 200-ban Kr. e., a yenyeneké 400-ban Kr. u., a húnoké az V. században, stb.³

A területi viszonyok befolyása alatt fejlődik ki sok helyt az állam a nemzetségből, illetve család-

¹ Bastian: «Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen.» 95—101. old.

² Wirth: «Geschichte Sibiriens und der Mandsurei.» 11—12. old.

³ Wirth: «Geschichte Sibiriens und der Mandsurei.» 26. és köv. old.

ból.¹ Leginkább a nagy síkságok mozdítják elő e fejlődést s a nomád élet, melyet előidéznek. Afrikában is a nomádizmus vezetett államok alakulására.² A nomádizmus táplálja a történeti fejlődés egyik leghatalmasabb rugóját, a terjeszkedési, az uralomvágyat. «In der Entwicklung der Menschheit ist der Trieb nach Raumumfassung eine der stärksten geschichtlichen Kräfte und sehen wir die Fähigkeit Raum zu bewältigen und festzuhalten in der ganzen Vorgeschichte und Geschichte der heutigen Völker immer weiter sich ausbilden.»³

A történeti fejlődés folyamán — mondja Ammon is⁴ — kis hordákból nagy nemzetségek és törzsek, ezekből idegen népek akarva-nem-akarva csatlakozása által nagyobb közületek keletkeznek, már valóságos államok. Itt is a létért való küzdelem természetes kiválogatódást eszközöl s a jobban szervezett hordák, nemzetségek és államok fognak a többiek kárára fenmaradni, erősödni és terjeszkedni. Ép úgy, mint a horga a társas, közületi életet magát is

¹ Ratzel: «Anthropogeographie.» 69—72. old.

² Ratzel: «Die Erde und das Leben.» II. k. 657. old.

³ Ugyanott. 639. old.

⁴ Ammon: «Die Gesellschaftsordnung.» 27. old.

a természetes kiválogatódás hozza létre mint a létért való küzdelem egyik hatalmas fegyverét, — a magasabbrendű közületek, néptörzsek, államok is ez úton keletkeznek és nőnek nagyra a helyi körülmények befolyása alatt. Egészen természetes, hogy a közületek és államok létért való harczában is, mint az egész természetben, a jobb szervezetek, a helyi körülményeknek megfelelőbb alakulatok fognak győzedelmeskedni. Ez a fejlődés nem lehet célzatos, nem önmagáért van és fejlődik az állam; ez csak a létfenntartás ösztönéből folyó küzdelem folyamánya, egyedüli célja az államban élő emberek létének, szükségleteik kielégítésének biztosítása; az állami lét biztosítása, az állam tökéletesítése nem cél, csak eszköz annak elérésére. «Now certainly the state is not so purely a natural product as a tree or animal; still it is in part a natural product, and to the extent that it is a natural product it must be said to be in the strict sense without an object.»¹ Az államnak más célja nem is lehet, mint a másképp gyöngé embert a létért való küzdelemben a jólszervezett tömeghatás által érvényre juttatni, mert hiszen különben az állam céltudatosan alkotott kel-

¹ Seeley: «Introduction to political science.» 40. old.

lene hogy legyen. De ez ki van zárva. Helyesen utal Beöthy, Comte nyomán, arra, hogy «a társadalmi élet előnyeiről való egyéni meggyőződés nem előzhette meg ezen életmódot és csak hosszabb társadalmi fejlődés után jöhetett létre.»¹

Nagyon tévednek azok, kik az államot s az azt megelőző közületeket az emberek által czél-tudatosan alkotottaknak vélik, mert nem számolnak a primitiv ember szellemi képességeivel. Az állami lét czélszerűségének belátása elvont gondolatprocessust kíván, melyre a primitiv ember concret-érzéki, inkább csak fogalom-társító (associativ) mint következtető (apperceptiáló) gondolkodásmódja nem képes.² A ma élő természeti népek gondolatvilágának, még nem is nagy ismerete elegendő, hogy erről bárkit meggyőzzön. De nem is kell oly messze mennünk; az avasi oláh vagy a mármarosai ruthén, époly kevésbé volna képes erre az elvont gondolatmenetre.

A közületi élet — mint fent bebizonyított-

¹ Beöthy L.: «A társadalmi fejlődés kezdetei.» I. k. 286. old.

² Lásd erre nézve bőven dr. Fr. Schultze: «Psychologie der Naturvölker.» 18—139. old.

tam — nem az embernél jön létre ; az ember már mint közületi lény lép az állati fejlődési lánczolat élére. A létfentartás ösztöne, a körülmények hajtják előre, a szükséglet kielégítésére alkalmasabb közületekben fejlődnek szellemi és testi tulajdonságai. Ezen közületek eltíporják a gyöngéket és fejlődnek, tökéletesülnek tovább. Az ember nem látja ezen fejlődést, eleinte öntudatlan eszköze, csak lassan ébred tudatára és csak a műveltség aránylag magasabb fokán kezd befolyást gyakorolni reá.

Az állam kezdetlegesebb közületekből a természetes kiválogatódás törvényei szerint fejlődik a létért való küzdelemben.

* * *

Azt is kifejtettem az előzőkben, hogy az elsődleges közületek kifejlődésében nagy szerepet játszott a nemek differenciálódása, mely a családi kötelékek megszilárdulása által válik a közületalakulás fontos tényezőjévé. A család — és pedig először az anyajogi, később az atyjogi — az első természetes közület, s a legkisebb közületek is elegendők, hogy a természetes kiválogatódás útján a legnagyobb, legjobban szervezett államokká fejlődjenek.

«Der Staat ist so alt, wie die Familie . . . .
 Wo die Familie ein Stück Land für Siedelung
 und Nutzung abgrenzte und es gegen den An-
 spruch Fremder, gegen die Einbrüche wilder
 Tiere, sogar gegen die Ueberschwemmung eines
 nahen Baches verteidigte, war die Verbindung
 von Volk und einem weiteren Boden geschaffen,
 die wir Staat nennen.»¹ A családból fejlődik —
 mondja igen helyesen Rauber — az eredeti
 község, ha a családtagok nem válnak el. A való-
 színűség — az ember társas lény lévén² — az
 elnemválás mellett szól. Tekintetbe jön itt a
 nagyobb kényelem, haszon; azután a vérrokonság;
 a mai természeti népekkel s a legtöbb
 primatessel való analogia. Az eredeti községi
 kötelék, a horda elosztódása csak később kö-
 vetkezett be, mikor a nagyobbodás már szá-
 mottevébb mérveket öltött s az élelem és lakás-
 szükséglet parancsolólag elnyomott minden
 egyéb ösztönt.³ «Die Keime der bürgerlichen

¹ Ratzel: «Die Erde und das Leben.» II. k. 668. old.

² Az együttmaradás okait inkább a rokoni érzésben, a szükségletkielégítés könnyebb voltában, a biztonságban és «last, but not least» a primitív ember conservativismusában kell keresnünk.

³ Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 321—22. old.

Gesellschaft liegen eingeschlossen in der Familie», — mondja Peschel és nagy néprajzi anyaggal bizonyítja a családnak és a családi alapon keletkező vérszövetségnek (vérboszúnak) fontos szerepét a nagyobb közületek kifejlődésében.¹ Bastian szerint is a társadalom a családból fejlődik a nemzeten át a humanitás tetőfokára,² de a családban még nem lát önálló egységet. «Die schematischen Formen von Familie und Stamm haben wir vor uns, die wir aus einander entstanden denken können, weil sie sich in einander zerlegen lassen, aber eine thatsächliche Einheit tritt erst in der Sippe (Phratrie) hervor, bei der sich die Spuren halb-bewussten Eingreifens spürbar machen, die im «Contract social» dann zum Staat führen sollen.»³

Ha Starcke azt mondja, hogy a törzs (Stamm) az államalakulás kezdetleges formája, melyben közös a nyelv s a lakóhely, nem jön ellentétbe a fentiek felfogásával, mert az ily törzs alapja a legszűkebbkörű család kell hogy legyen; de midőn úgy nyilatkozik, hogy vannak okai azt

¹ Peschel: «Völkerkunde.» 247. és köv. old.

² Bastian: «Das Beständige in den Menschenrassen und die Spielweite ihrer Veränderlichkeit.» 261. old.

³ Bastian: «Der Völkergedanke.» 21—22. old.

következtetni, hogy a mi államaink alapja a clan, azon családcsoporthoz, mely nincs tekintettel a rokonsági fokozatokra, melyben mindenki egyforma tagja a csoportnak, akkor már teljesen megegyezik azok véleményével, kik az eredeti családban látják az állam őst, csak-hogy egy már későbbi bonyolultabb alakulatot vesz alapul.¹ Hogy a törzs vagy a clan az az út, melyen a család haladt, hogy állammá legyen, az már mellékes, hiszen valószínűleg különböző körülmények hol egyik, hol másik módot juttatták érvényre, mindkettőnek csak az eredeti család lehet az alapja és így okvetlen arra kell visszavezetnünk az államot. Hangsúlyozom, hogy az «eredeti család», mely öntudatlanul, természetszerűleg keletkezik, mert az ezen elmélet ellen irányult czáfolatok rendszeren bizonyos öntudatos szervezetet tulajdonítanak a családnak vagy épen a patriárkai családot értik, a melyekben valóban nem találhatjuk fel az elsődleges közületet.

Ezen tévedésbe esik Mucke is Westermarckot czáfolva.² A vérségi kapocs szerinte nem lehet a horda alapja, mert a nemi ösztön, nemzés

¹ Starcke: «Die primitive Familie.» 13. és köv. old.

² Mucke: «Horde u. Familie.» 2. old.

és születés közti összefüggés megértése már aránylag nagy műveltséget tételez föl.¹ E helyett a hely az, mely az összetartást létesíti, először az anya és gyermek közt — tehát itt is családi alapon — azután az ezekből kibővült hordánál is. Ez aztán elhelyezkedési alapon is tagozódik. Csakhogy megfélekedzik Mucke arról, hogy akár a helyi, akár a vérségi alapon tartanak össze a horda tagjai, azok mégis mindig ugyanazok a közös leszármazásuak, az együttlét alapja tehát a leszármazás, de az összetartásé a lét-fentartás, a szükségletkielégítés könnyítése, a biztonság, nem pedig a «Raumverwandtschaft», mely nem létezik és mely egy bebizonyíthatlan, minden lehetőséget nélkülöző hypothezis. A haza földjéhez, a megszokott helyhez és társakhoz való ragaszkodás a műveltséggel rendszerint fordított arányban áll ugyan, de ezért ezek alapján primitív népeknél egész törvényszerű, változhatlan elhelyezkedési rendszert állítani fel, mely még hozzá az egész társadalmi rend alapja legyen, ez legenyhében szólva is, a képzeletnek minden tudományos alapot nélkülöző kalandozása.

Mucke úgy gondolja, hogy a hordán belül

¹ Mucke: «Horde u. Familie.» 21. és köv. old.

egynejűség uralkodott¹ s evvel ellentétbe helyezkedik Morgannal és követőinek nagy táborával.²

Ezek tanításainak legrövidebb s legvilágosabb képét Post adja, mondván: «In dieser Urzeit giebt es keinerlei Staat und keinerlei staatliche Institution im heutigen Sinne; das ganze menschliche Gattungslieben liegt vielmehr beschlossen in kleinen Schutz- und Trutzgenossenschaften höchst eigentümlicher Art, welche ursprünglich auf Blutsverwandtschaft (!), später, nach eingetretener Sesshaftigkeit, auf dem Bewohnen eines gemeinsamen Bezirkes beruhen. Wir können passend die ersten mit dem Namen Geschlechtsgenossenschaften, die zweiten mit dem Namen Gau- oder Dinggenossenschaften, beide zusammen mit dem Namen Friedensgenossenschaften bezeichnen . . . . Die ältesten Geschlechtsgenossenschaften, von welchen das ganze menschliche Staats- u. Rechtsleben seinen Ausgangspunkt genommen hat, sind wahrscheinlich Horden von verschiedenem, jedoch nicht bedeutendem Umfange, in denen Weiber, Kinder und Gut

¹ Mucke: «Horde und Familie.» 6o. old.

² Engels: «Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates.» 1900. 9. és köv. old.

allen Geschlechtsgenossen gemeinsam gehören, und in denen ein gewähltes oder durch eine Erbfolgeordnung bestimmtes Oberhaupt eine patriarchalische Gewalt ausübt . . . . . Diese ursprünglichen Geschlechtsgenossenschaften zerfallen nun allmählich durch ihr eigenes inneres Auswachsen in engere geschlechtsgenossenschaftliche Kreise, welche in einem gemeinsamen Verbands verbleiben, wenn schon derselbe ein laxerer ist, als der ursprüngliche. Es entstehen in dieser Weise compliciertere Gebilde, Stämme, welche aus Geschlechterverbänden, Geschlechterverbände, welche wieder aus Geschlechtern zusammengesetzt sind.»¹

Igy keletkezik egy, Post szerint, a föld minden népénél előforduló alkotmányos rendszer. Így élnek ma a kolusok a Rocky Mountains északnyugati részében, a samoaiak, új-zeelandiak, afgánok és még számos nép.² Ezen fokon még nem lehet szó alkotmányról. A patriárka hatalma az egyedüli szervezet. Csak midőn a nemzetségek nemzetségszövetségekké és törzsekké nőnek, találhatunk már némi alkotmá-

¹ Post: «Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit und die Entstehung der Ehe.» 3—4. old.

² Post: ugyanott. 5. és köv. old.

nyos szervezetet. Közös ügyeket magasabb társadalmi szervezet mellett nagy gyűléseken intéznek el, melyeken rendszeren vagy a nemzetszövetség összes tagjai vagy csak a vének vesznek részt. Ilyenek a négerek palaberjei, a bechuánok pichói, a skandinávok thing és allthingjei.¹ Morgan az indiánok társadalmi szervezetében négy fokozatot különböztet meg. A gens (nemzetség), a legrégebb alakulat, vérrokonok (!) közös név és közös érdek által egybekapcsolt csoportja, mely míg páros házasság nincs, anyajogi alapon áll. A gens rendszeren valamely állat vagy tárgy után van elnevezve s ez a totem.² Így van ez az ausztráliai narinyeriknél is; a totem nemzetségnév, nem a horda neve, és anyáról gyermekre száll.³ Nem bocsátkozhatok itt a totemalakulás kérdésének bővebb megvitatásába és csak Pikler magyarázatát említem meg, mely kétségkívül a legtermészetesebb és legvalószínűbb. Szerinte a totemmel összefüggésbe hozott házassági tilalmak, állatok imádása egészen más, önálló dolgok; a totem pedig egyszerű, az emberek által öntu-

¹ Post: ugyanott. 13—14. old.

² Rauber: «Urgeschichte des Menschen.» II. köt. 287. old.

³ Semon: «Im austral. Busch.» 251. old.

datosan alkotott megkülönböztető jel és név, melylyel a rajzban máskép nehezen kifejezhető törzseket jelölték. Később persze e tárgyi összefüggés emléke elmosódik, elvész és a totem mistikus hátteret kap.¹ Visszatérve az indiánok társadalmi szervezetére a gensből ezek részekre oszlása által keletkező phratriákhoz érünk, melyek rendszeren egy törzsgensből s ennek elágazásaiból állanak. Ezeket a közös érdek kapcsolja össze, míg a tribus (törzs) több gensnek házasság és közös tájszólás által egybekötött csoportja. A tribus rendszeren bir határozott területtel, hozzá tartoznak a vallási ügyek és a gensök főnökei megerősítésének joga. A törzsszervezet az államtól nagyon különbözik, mert ennek alapja területre és községekre, a törzsszemélyekre és nemzetségekre van fektetve. A conföderatio (törzsszövetség) végre a legmagasabb társadalmi szervezet, mely igen laza alkotású és ritkán fordul elő. Amerika fölfedezésekor volt egy irokéz és egy creek szövetség.

Morganhoz, de még inkább Posthoz csatlakozik Wietersheim «Geschichte der Völkerwanderung» czímű művében a germánok tár-

¹ Pikler-Somló: «Der Ursprung des Totemismus.»
3—II. old.

sadalmi rendszeréről szólva. «Der Geschlechterverband ist die älteste vorgeschichtliche Grundlage der germanischen Verfassung.» A római birodalomban való megtelepedés után a területi alapon való tagozódás lép helyébe (Gau- vagy Markgenossenschaft), de csak egész lassan, észrevétlenül.¹

Morgan iskolája tehát tagadásba veszi az elsődleges közületeknek a családból keletkezését, sőt a hordaszerű alakulatokat a családnál régebbieknél tartja. Szerintük az őskorban minden közös, tulajdon, nők, gyermekek és a legtöbben a horda összes tagjait egyenjogúaknak tartják. Ezen közösség és egyenlőség megszűnésével keletkezik a mai állam. «Die Entstehung einer individuellen Ehe», mondja Post, «einer individuellen Vaterschaft, eines individuellen Eigentums, einer individuellen Verhaftung für Verbrechen und Schulden, verbunden mit der Entstehung von Standesunterschieden und eines von der patriarchalischen Basis gelösten Königthums und mit der Entstehung eines öffentlichen Strafrechts, das scheinen die hauptsächlichsten welthistorischen Ereignisse zu sein,

¹ Wietersheim-Dahn: «Geschichte der Völkerwanderung.»

welche die friedensgenossenschaftliche Zeit in die Periode der Staatenbildung hinüberleiten und die bedeutsamsten Umgestaltungen im menschlichen Völkerleben bewirken».¹

Starcke az első, a ki hathatósan megtámadja a Morgan-féle nézeteket. Elismeri, hogy a clan nem családokból, hanem személyekből áll, de ezt nem tartja elég bizonyoságnak az ellen, hogy a clan a családból eredt, mert a kibővült családnak nem kellett okvetlen ismét több családból állania. Starcke azonban a családot és clant mégis külön, egymástól független képződményeknek tartja. «Der Charakter des primitiven Clan — úgymond — ist freie Association zu gegenseitigem Schutz». Ez a jelleg a családnál természetesen hiányzik és ezért emel Starcke köztük oly éles válaszfalat. A család — így vitatkozik a patriárkai elmélet híveivel — nem fejlődik soha clanná; azon erők, melyek a családnak a maga jellegét adják, egyszerűen megszűnnek működni, ha működésük tere túlnő határain, és egészen más erők lépnek helyükbe, a melyek teljesen függetlenül a családtól már mindenütt működésbe lépnek, hol több egyén

¹ Post: «Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit.»
182. old.

közös érdekből összetart.¹ Azt nem tagadja, hogy a clan tagjai rendszerint vérrokonok (!) s így még mindig nem zárja el az utat azon nézet előtt, hogy a clan a családból keletkezik, mert hogy a clanban már más erők érvényesülnek, az nem bizonyítja, hogy azelőtt, a kezdetnek is kezdetén, nem a vérségi kapocs volt a mozgató erő, hanem azt bizonyítja, hogy a körülmények változtával más, a közületi élet kifejlődését előmozdító erők oly irányt s oly lendületet adtak e fejlődésnek, hogy a család szűk kereteiből kibontakozva a közületek szervezetükben teljesen átváltoztak, míg a családi intézmény ezen új közületeken belül minden egyes emberpárban ismét kezdetleges formájában felujult.

Starcke után Westermarck támadta meg leghevesebben Morgan és követőinek nézeteit és azokat, mint Schurtz mondja, tökéletesen össze is törte.² Westermarck leghatározottabban kétségbe vonja, hogy a tagolatlan horda a primär közület; szerinte a család az ősembereknél, ha nem is maga a társadalom, de annak magva volt. Nagy néprajzi anyaggal bizonyítja, hogy a primitív népek ma is inkább családokban,

¹ Starcke: «Die primitive Familie.» 294. és köv. old.

² Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 68. old.

mint hordaszervezetben élnek.¹ Bebizonyítva, hogy az ember eredetileg nem promiscuitásban élt, hanem egynejségben, a családnak, mint közületi alaknak, az állatoknál egyrészt, másrészt ma élő primitív népeknél való előfordulása alapján igyekszik a családnak, mint primär közületi alaknak a hordával szemben érvényt szerezni.² Westermarck különben a közületek további fejlődésében a táplálék mennyiségének és hozzáférhetőségének tulajdonít nagy befolyást. A létért való küzdelemben mindig új eszközöket kellett az embernek kitalálnia s lassankint függetleníve magát az őt körülvevő természet befolyása alól lehetővé tette nagyobb csoportok megélhetését. «Es hat somit den Anschein, dass der Vereinigungstrieb und die Geselligkeit der Menschen hauptsächlich aus der steigenden intellektuellen und materiellen Civilisation hervorging, während das Band, welches sich um Gatten und Weib, Eltern und Kinder schlang, wenn nicht der einzige, so doch wenigstens der wesentlichste sociale

¹ Westermarck : «Geschichte der menschlichen Ehe.» 36., 38. és köv. old.

² Westermarck : «Geschichte der menschlichen Ehe.» 539. old.

Faktor im frühesten Leben der Menschheit war». ¹

A tagolatlan, promiscuitasban élő horda, mint a primär közületi alak és azon nézet között, hogy a családból fejlődött egyszerű szaporodás, növekedés útján minden magasabb közület, legújában Schurtz igyekszik a helyes középutat megtalálni. Egy különös, de sok helyt feltalálható intézményre mutat rá, a férfiaknak az egyneműek sympathiáján alapuló társulására, a férfiszövetségekre (Männerbünde), melyek a férfiak házában (Männerhaus) nyernek legtöbb helyen külső kifejezést. Ezekben látja a későbbi, bonyolultabb társadalmi rendszerek alapját. ² Úgy gondolja, hogy a két nem vonzódása egyrészt, másrészt az egyneműek sympathiája az eredeti szülőokai minden társadalom keletkezésének, föltételezve természetesen az egyedek mindenütt s mindenkor meglévő differenciálódását, mely a munkafelosztás s így minden társadalmi rend alapja. ³ Az egyneműek, főleg a férfiak közületeinek alakulásánál fontos szerepe van azon néha valóságos ellenszenvvé

¹ Westermarck: id. mű. 44. old.

² Schurtz: «Urgeschichte der Kultur.» 108. old.

³ Schurtz: «Urgesch. d. Kultur.» 98. old.

fokozódó természetes ellentétnek, mely a két nem közt fennáll. Ezen ellentétet ugyan a családi élet némileg mérsékli, de ott is ritka a teljes egyetértés, mert a nemek tulajdonságai és képességei különbözök.¹ «Die Möglichkeit, dass grössere Familien ihren inneren Zusammenhang bewahren und Sippen entstehen, beruht in der Hauptsache auf dem gesellschaftlichen Zusammenhalten der Männer, das wieder in der Altersklasse der Junggesellen am stärksten hervortritt.»²

A fiatal emberek ezen szövetségei s a férfiak házának intézménye főleg vadász- és földmívelő népeknél, tehát olyanoknál fordul elő, melyeknél a nagyobb számban való együttlét több előnyt biztosít; állattenyésztő nomád népek ez intézményeket nem ismerik.³ Tehát ezen utat sem követte mindenütt a közületi fejlődés, de a hol követte, ott az hatalmas lendületet adott neki. A férfiak háza valóságos clubjává fejlődik a törzs férfainak, az őskultus főhelyévé, raktárrá, vendégházzá lesz,⁴ végre a benne élő

² Schurtz: «Altersklassen und Männerbünde.» 40—50. old.

³ Ugyanott. 89. old.

³ Schurtz: Altersklassen u. Männerbünde.» 321. old.

⁴ Schurtz: «Urgeschichte der Kultur.» 109—110. old.

nőtlen férfiak csoportja a törzs harczosaivá, így adva alapot a béke- és harczifőnökök közt később kifejlődő különbségnek.¹ Míg összetartásuk által a hordán belül elősegítik a sippképződést, addig külellenségek ellen vívott harczaikban ezekkel kölcsönösen tisztelni tanulják egymást, mi lassankint békés érintkezésre ad alkalmat, nőrablásra csere következik és nagyobb törzsszövetségek alakulnak.² Így mozdították elő ott, a hol alakultak, a férfiszövetségek egyrészt a törzs együttmaradását, másrészt több törzs egyesülését.³

De a férfiszövetségek már csak nagyobb közületeken belül keletkezhetnek, melyek maguk is még primitivebb közületből fejlődtek. Ez a közület pedig nem lehet más, mint a család.⁴ De Schurtz ebben a sippék és férfiszövetségek, valamint korosztályok alakulását megelőző időben nem fogad el sem promiscuitast, sem egynejséget, vagy bármily házassági rendszert, hanem csak a legerősebb férfiak jogát ezen legkisebb méretű közületeken belül.⁵

¹ Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 322. old.

² Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 89. old.

³ Schurtz: «Urgesch. d. Kultur.» 112. old.

⁴ Schurtz: «Urgesch. d. Kultur.» 98—99. old.

⁵ Schurtz: «Altersklassen u. Männerbünde.» 86. old.

Schurtz, — kinek elmélete Morgan és Westermarck ellentétes nézetei közt a helyes közép-utat akarja feltalálni, de tulságos súlyt és szerepet tulajdonítva a férfiszövetségeknek és a korosztályoknak, szintén egyoldalúvá lesz, — bárcsak röviden utal az erősebb férfiak jogára az elsődleges közületekben, egy fontos eszmét juttat itt kifejezésre.

Mielőtt mindezekből levonnám következtetéseimet, még néhány sorban vázolnom kell a főnöki hatalom kifejlődését, mely nagy befolyással van a közületi fejlődésre.

Mint a közületeknek, úgy a főnöki hatalomnak csiráit is az állatvilágban találjuk. A társas életmódot folytató állatok minden csapatának van vezetője, kit kiváló tulajdonságai, rendszeren ereje emelnek társai fölé, ezeknek félelemteljes tisztelet előidézte hallgatólagos beleegyezése által. «A vezető és követői közt — írja Beöthy¹ — csupán a közlések kapcsa hiányzik. A főnök eredetileg sohasem egyéb, mint ilyen tulajdonai által megkülönböztetett egyén; de a beszéd kifejlődésével a viszony átalakúl; a szervi egység általában valódibb alapot nyer az összes egyedek viszonyában tekintve is; s

¹ Beöthy: «A társadalmi fejlődés kezdetei.» I. köt. 288. old.

ugyanannak folytán a vezető tekintélye többféle irányban nyilvánulhat és míg egyrészt a közlések szellemi kapcsával születik meg a valódi felsőbb egység, addig ez, minden egyének hozzájárulása nélkül, átalakítja a vezető politikai fejjé». Lassankint más tulajdonok lépnek a nyers erő helyébe, a vagyon, főleg állattenyésztő és később kereskedő népeknél, a szellemi tulajdonok, bölcsesség, tapasztalat.¹ Legtovább érvényesül a nyers erő háborúban, de itt is idővel háttérbe szorítják a bátorság, ügyesség.

Post szerint a főnöki hatalom az államalkotás korát megelőzőleg csekély, ő csak «primus inter pares», mert ezen kor még nem ismer rangkülönbségeket.² Ausztráliában — írja Semon³ — valamely kiváló harczost, vadászt vagy varázslót választja a törzs főnökeül, de hatalmuk jórészt csak annyi, mennyit személyes ügyességgel, kiváló tulajdonokkal szerezni tudnak; az engedelmeskedik nekik, a ki akar, azaz a kit arra kényszeríteni képesek. De ha némely helyütt csekély is a főnöki hatalom, mégis legalább

¹ Bastian: «Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen.» 104. old.

² Post: «Die Geschlechtsgenossenschaft d. Urzeit.» 127. és köv. old.

³ Simon: «Im austral. Busch.» 248. old.

csiráiban mindenütt megvan, mert mindenütt, minden közületben van egy, a ki a többinél kiválóbb, a ki magának tiszteletet és befolyást tud biztosítani. Ez a tekintély lehet igen csekély, de meg kell lennie mindenütt, mert az emberi tehetségek különfélesége következtében mindenütt van olyan egyén, ki mások vezetésére a legalkalmasabb, míg a többség mindig vezetésre szorúl.

Az elsődleges államkeletkezés kérdését megoldani, legalább mai tudományunkkal, nem lehet. A számos kísérő mellékkörülmény, melyekről megemlékeztem, kölcsönhatásaikban oly bonyolult processust idéznek elő, melyet megfejteni nehéz, szabályok szűk keretébe szorítani lehetetlen, mert az mindenütt más utakat követ; azért is oly eltérők a vélemények, hiányosak a czáfolatok. És mindegyiknek lehet valamiben igaza. Annak a ténynek azonban egy elmélet sem mond ellent — és ez fontos —, hogy az első közületeket vérrokonok alkották és minden ily közület a benne élő legerősebb férfi családja volt. Természetesen ez a család nagyon tág, meghatározhatlan fogalom marad, mert törvények nélkül való volt, csak a családfő akarata volt a döntő. A családfő hatalmát nem mindig ugyanazon körülmények alapították meg és biztosították, eleinte a nyers erő, de lassanként más testi és szellemi előnyök,

mindig azok, melyek őt társai szemében a többiekénél kitünőbbnek mutatták. És ez a főnöki hatalom eredete. Eleinte az egész közületi fejlődés öntudatlan, csak nagyon lassan kezd az ember reá czéltudatosan befolyást gyakorolni, először csak az egyes intézményekre, míg a közületi élet és az állam előnyeit csak a műveltségnek már igen magas fokán képes felismerni és kezd igyekezni azok fejlődésére irányítólag hatni.

Minden magasabbrendű közület, a clan, a törzs és végre az állam, ha mindenütt más úton is, ezen legprimitivebb vérrokon közületből fejlődött tehát és pedig csak lassanként ébredve e fejlődés tudatára; ez a vérrokon közület nem felel meg a mi «család» fogalmunknak, de még kevésbé a teljesen tagozatlan, promiscuitasban élő horda fogalmának; hanem mindazokból állott, kiket egy erős férfi akarata és hatalma együtt-tartani, vezetni és védeni birt. Ez a közület az, melyben a beszéd, a vallás és jog csirái fejlődnek, a technikai kultúra első lépéseit teszi. Ez a közület az, melyben az ember átlépi a határt állat és ember közt, mert az ember azon perczen, midőn joggal nevezhető «embernek», már társas lény volt.

Hogy ezen eredeti vérrokon közületből hogyan fejlődtek a magasabbrendűek és végre az állam,

azt megoldani nehéz, mert ez a fejlődés az első pillanattól fogva mindenütt más utat követett, különböző törvények irányították és maga is mindenütt különböző törvényeket alkotott. Erre a továbbfejlődésre tehát itt nem is terjeszkedhetek ki tovább, az adatok halmaza óriási, és az egymásnak ellentmondó nézetek, hypothesisek és elméletek megvitatása nem szorítható egy rövid értekezés keretébe. De ez nem is volt czélom; *csak az adatoknak és az irodalomnak egy az államtudományok által eddig alig igénybevett nagy körére akartam figyelmeztetni es rámutatni, hogy a természettudományok, főleg az anthropologia vívmányai minő új kilátásokat nyitnak, új irányt szabnak az államtudományok és főleg az államfejlődés kutatásának terén.*

TARTALOM.

	Lap
I. Bevezetés. Az állam keletkezésének kérdése	3
II. Társasélet keletkezése állatoknál és embernél. A társasélet a létért való küzdelem eredménye	8
III. A társaséletet befolyásoló körülmények. Vallás. Tulajdonjog. Erkölcsi tulajdonságok	18
IV. a) A házasság és család befolyása a közületi életre. Eredetök kérdése	27
b) A promiscuitas kérdése	33
V. A kutatás módszere	45
VI. a) Az elsődleges államkeletkezés kérdése	51
b) Az első lépések öntudatlanok	55
c) Az állam vérrokon közületekből fejlődött	62
VII. A főnöki hatalom eredete	79
VIII. Conclusio	82

